

МИСТЕЦЬКА ОСВІТА ЯК НАПРЯМ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Анотація. В статті окреслюється актуальна проблематика місця та значення мистецької освіти в контексті основних тенденцій сучасної світової соціокультурної ситуації. Проаналізовано основні теоретичні положення концепції сталого розвитку, зокрема ті, що стосуються освітніх питань. На шляху формування та розвитку, передусім саморозвитку, сучасної особистості, зважаючи на гострі виклики сьогодення, підкреслюється виняткове значення для неї вірно орієнтованої, якісної, оновленої мистецької освіти. З метою створення основи для більш ґрунтовного аналізу проблем загальної та мистецької освіти в статті пропонується ввести освітню проблематику в контекст синергетичної теорії. Сучасна музична культура як основний об'єкт наукових інтересів авторки статті являє собою складно організовану систему, що вимагає серйозного соціально-філософського аналізу. Для вирішення цього завдання ї можуть стати в пригоді основні теоретичні положення синергетичної концепції.

Ключові слова: культура (музична культура), освіта (мистецька освіта), сталий розвиток, синергетика, національна музична культура.

ART EDUCATION AS A DIRECTION OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Summary. The article outlines the current issues of the place and significance of art education in the context of the main trends of the modern world socio-cultural situation. The main theoretical provisions of the concept of sustainable development, in particular those related to educational issues, are analyzed. Special attention is paid in the study to the person as a fully developed personality, as well as the most important part of modern society. On the way of formation and development, first of all, self-development of the modern personality, considering acute challenges of the present, the exceptional value for it of correctly oriented, qualitative, updated art education is emphasized. The main theoretical provisions of the concept of sustainable development, in particular those related to educational issues, are analyzed. Particular attention is paid in the study to the person as a fully developed personality, as well as the most important part of modern society. On the way of formation and self-development of the modern personality, considering acute challenges of the present, the exceptional value for it of correctly oriented, qualitative, updated art education is emphasized. One of the main elements of updating the education system is called creativity, as well as sensuality and emotionality, which allows young people to fully express themselves both in the professional aspect and in all the processes of everyday life. In order to create a basis for a more thorough analysis of the problems of general and art education, the article suggests introducing educational problems into the context of synergetic theory. Self-organization, balance and development are the cornerstones of synergetic, properly correlated with the problems of modern education. Special attention is also paid to the importance of the continuity mechanism in cultural and educational processes, which is also one of the main vectors of development, in particular, of musical culture. Modern musical culture as the main object of research interests of the author of the article is a complex system that requires serious socio-philosophical analysis. To solve this problem, the main theoretical provisions of the synergetic concept can be useful. The problems and prospects of national musical culture development require special attention of scientific thought. The continuity and traditionalism of the Ukrainian classical music space are now being transformed in the context of modern cultural processes. And this trend does not always produce positive patterns. Attention to careful, high-quality, large-scale preservation of the Ukrainian folk tradition – this is what should remain in the focus of scientists, educators, cultural figures, artists, authors and performers. The main task in the artistic (musical) education of Ukraine is, therefore, to educate cultural carriers with the help of musical classics and musical folklore song of our nation, who in the future are called not only to develop themselves as spiritual personalities, but also nationally oriented to develop an independent Ukrainian state.

Keywords: culture (music culture), education (art education), sustainable development, synergetic, national music culture.

Постановка проблеми. Сучасний соціокультурний простір людства можна порівняти з щільним, багатошаровим, складно утвореним цілим, елементи якого й досі вимагають ретельного дослідження. Події останнього року засвідчили, що тенденції глобального світового об'єднання, яким надавалося стільки уваги протягом останніх декількох десятиліть, не втратили своєї актуальності, втім, все виразніше виокремлюється поряд з цим проблематика індивідуального, особистісного звучання. Гуманістичного забарвлення отримують практично всі ланки людської життєдіяльності. Людина, особистість

знову виступають в якості основного фундаментального вектору різноманітних досліджень науки, філософської думки, аналізу соціальних механізмів, культурних процесів сучасної глобалізованої спільноти. Протягом минулого століття проблеми ідентичності, соціальної адаптації, культурних орієнтирів людини в соціумі поставали перед світом досить виразно, проте нині ці питання набувають нового актуального звучання. На шляху подолання викликів сучасної соціокультурної ситуації одним із перспективних напрямків наукової думки постає концепція сталого розвитку, що спрямована на покращення якості

нинішнього та майбутнього життя людства. Її теоретичний фундамент складають економічний, соціальний та екологічний компоненти. У практичній реалізації основних засад названої концепції не можна не зважати на місце та значення окремого «соціального атома» – людини. У неухильному прагненні істотного перетворення «людини мас» в якісно новий, вдумливий, творчий, духовно зрілий, здатний до саморозвитку соціальний організм надзвичайно велике місце відводиться освіті, зокрема мистецькій. Особливо ця проблематика співвідноситься з національним контекстом, адже нині вже деякий час точиться наукова полеміка навколо «нової української школи», а також з приводу перегляду застарілих положень вітчизняної мистецької освіти. Саме останній і буде приділено увагу в нашому дослідженні в контексті як значущості в процесах і механізмах практичного втілення сталого розвитку, так й перспектив подальшого оновлення в національній освітній системі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Основи теорії сталого розвитку суспільства досліджували Д.В. Зеркалов, Л.Г. Мельник, В.П. Андрущенко, К.О. Дергачова, а також численні укладачі офіційних програм, путівників [3], рекомендацій з приводу ознайомлення з концепцією. Як вітчизняні, так й зарубіжні науковці (наприклад, Т.М. Перріс або Р.В. Кейтс) на сьогодні не продемонстрували певного узгодження щодо розуміння самої концепції та, особливо, можливостей її практичного втілення передусім в освітній простір.

Дослідження проблем мистецької освіти викликають достатній інтерес вітчизняних і зарубіжних науковців. Серед них варто виділити М.І. Киященко [2], О.П. Щолокову, Г.М. Падалку, О.М. Косюк, В.Ф. Орлову, які вивчають роль мистецтва та мистецької освіти у процесі виховання та вдосконалення особистості. Історії мистецької освіти та вивченню конкретних питань підготовки педагогічних кадрів для мистецької (естетичної) галузі приділили увагу І.Ф. Ляшенко, Л.Л. Савицька, Л.Д. Соколюк, С.М. Волков.

Музичну освіту (виховання), її специфіку та проблеми досліджували Г.Ю. Ніколаї, Н.П. Гуральник, Н.Л. Регеша, Л.М. Сбітнева, О.М. Олексюк. Вітчизняна наукова думка широко представлена ґрунтовними працями цієї тематики. Втім, коло проблем залишається актуальним і на сьогодні, в контексті процесів перебудови «нової української школи».

Мета статті: дослідити місце й значення мистецької освіти в контексті концепції сталого розвитку.

Виклад основного матеріалу. На шляху як постановки оновлених питань, так й спроби практичного подолання соціокультурних проблем людства, важливим видається окреслити спочатку загальні характерні складові культурного простору початку ХХІ століття. Слід зазначити, що йдеться як про загальноосвітній, так й національний контексти, структурні елементи та механізми функціонування яких в цілому виглядають подібними. Ще в ХХ столітті основну систему координат соціокультурного простору утворили два феномени – масова й елітарна культури. Їх діалектичний розвиток продовжує визначати також і культурні процеси сьогодення. Нерозрив-

ний зв'язок двох найбільш впливових культурних явищ сучасності вочевидь вибудовує один з найбільших векторів сучасного спільного людського буття – поряд з економічним, соціальним та екологічним вимірами. Зазначені складові у своєму збалансованому функціонуванні мають створити гідні умови для майбутнього людства. Про це твердить концепція сталого розвитку, якій приділяється все більше уваги по всьому світі.

Поняття «сталого розвитку» було введено в науково-теоретичний обіг з 1990-х років (1992 рік – Всесвітня конференція в Ріо-де-Жанейро, 2002 рік – Всесвітній Саміт зі сталого розвитку в Йоганнесбурзі тощо), хоча теоретичне обґрунтування проблем докільля, екології розпочалося ще у 70-ті роки минулого століття. У 2003 році ЮНЕСКО прийняло рішення про проголошення «Десятиліття освіти для сталого розвитку», починаючи з 1 січня 2005 року [3, с. 9]. Гармонія людини з природою, захист довкілля, мир, розвиток, якість життя, стан здоров'я людей – ці чинники складають основу сталого розвитку у теоретичному форматі. В цьому контексті звернемо увагу на місце освіти в названій теорії. Насамперед тут називаються такі важливі орієнтири для освіти в соціумі, як: співвідношення заробітної оплати вчителів із загальним рівнем життя, забезпечення комп'ютерною технікою школярів і студентів, кількість друкованих видань з питань науки й освіти тощо. Проводячи паралелі з ситуацією в сучасних мистецьких освітніх закладах України різних рівнів, на жаль, можемо зробити невтішні висновки про недостатню якість названих «соціальних індикаторів, пов'язаних з освітою» [3, с. 14].

Звертають на себе увагу й інші аспекти значення освіти в концепції сталого розвитку. Вона, на думку науковців, покликана удосконалюватися, переорієнтовуватися, готувати кадри для інформування населення про наявні проблеми, сприяти «засвоєнню знань, вмінь та переконань, які <...> спрямовані на підвищення якісного рівня життя <...>» [3, с. 44]. Зрозуміло, що йдеться тут в першу чергу про екологічну освіту. Втім, якщо досягнути рівень проблем сучасної освіти в цілому, вочевидь, її завдання полягає не тільки в акценті на екологію, скільки на формування й розвиток нової людини суспільства ХХІ століття. А це означає орієнтування освітньої системи на виховання особистості, яка здатна не лише добре засвоювати інформацію, але й нестандартно мислити з метою аналізу та розв'язання особистих проблем та проблем спільноти, колективу, соціуму. Вочевидь, тут пріоритетним напрямком стає виховання творчої особистості. А за цей аспект молодого покоління відповідає передусім мистецька освіта.

Творчість як провідний принцип естетичної (мистецької) освіти М. Киященко акцентує особливо тому, що в майбутньому «<...> всі процеси соціокультурного життя людей будуть відбуватися у творчих і лише творчих комунікативних та діалогових взаємодіях» [2, с. 128]. Дослідник справедливо наголошує на нових умовах життя, які спонукають до виховання нової особистості: «На початку ХХІ століття це пояснюється саме новим розумінням творчої особистості, у якій на основі її природних задатків та обдарувань всі-

ею суттю підготовки її до життя формується на-самперед чуйна до всього гармонізованого у світі чуттєвість та емоційність як прийняття і чуттєве переживання всього, з чим зустрічається людина в житті <...>» [2, с. 129]. Саме в мистецькій освіті «<...> для нас важливий факт перетворення естетичної емоції у фактор формування здатності мислення суб'єкта. Тут починає народжуватися, проростати творче мислення» [2, с. 130]. Творчість, вочевидь, виступає надзвичайно важливим чинником розвитку (саморозвитку) людини і соціуму, адже, як влучно зазначав Л. Баткін, «<...> культуру не можна “знати”, її ніколи не знають, її творять» [цит. за: 4, с. 19].

Зрозуміло, що цей орієнтир на творчість не є новим для системи освіти в цілому і, зокрема, освіти мистецького спрямування, але в умовах викликів сьогодення цей фактор набуває нового, винятково важливого значення. Вочевидь, таке фундаментальне спрямування освітньої системи на виховання окремої особистості має актуальні, далекоглядні цілі, розраховані на загальне благо, а не духовне багатство окремого індивіда. А це означає, що мистецька освіта (і вся освіта в цілому) може теоретично й практично розглядатися як перспективний вектор сталого розвитку.

Ще одним цікавим аспектом вивчення проблематики сучасної мистецької освіти може виступити синергетика. В концепції сталого розвитку особлива увага приділяється певним компонентам, без яких важко уявити перспективи майбутнього нашого всесвіту. Йдеться передусім про збалансованість та розвиток. Ці чинники знаходяться в основі й синергетичної теорії, яка набуває все більшого розповсюдження не лише в точних науках. Не зупиняючись на цьому аспекті докладніше, звернемо увагу, проте, на деякі спостереження.

У синергетичній концепції культури чільне місце займає поняття «ноосфери» (термін В. Вернадського), що «виявляється всепроникним, пульсуючим шаром самоорганізованої системи думок усіх людей, яка невпинно зростає, реструктуризується, переосмислюється» [4, с. 32]. Годі й говорити про виняткову значущість безперервного наповнення думками (ідеями) цей нематеріальний шар в структурі людського буття, адже без цього і світ речей, і вся культура людства в цілому можуть пригальмувати свій поступ.

Теорія синергетики в основі своїй спирається також на поняття «самоорганізації», що визначається як «<...> процес створення нового» [4, с. 41]. Процес створення нового – як на духовному, так й на матеріальному рівні – визначає суть творчості. Процес цей є вкрай важливим не лише в культурі та мистецтві, але він може розглядатися як один з універсальних механізмів розвитку світу в цілому, а це ще раз наголошує на необхідності виховання творчості в особистості силами освітньої системи в цілому і мистецької освіти зокрема.

Крім творчого начала, ще одним важливим фактором сталого розвитку культури, людства, окремого індивіда виступає неперервність у значенні спадкоємності, традиційності. Цей аспект є одним з провідних і в освіті. Культура твориться, як зазначалося вище, у глобальному просторі, що вибудовується, так би мовити, в контексті

певного двобічного обміну між духовним й матеріальним. Матеріальний світ культури – це витвори мистецтва, артефакти, пам'ятки минулого й сучасності. Цей культурний вимір сміливо можна називати «культурним потенціалом» людського існування [4, с. 46].

Та останнім часом спостерігається ряд тенденцій. З одного боку, молодь не надто цікавиться світом культурних артефактів в музеях, виставках, синтетичних заходах, що об'єднують різні види мистецтва. З іншого боку – останній період світової історії настільки несподівано поставив людину в оновлений замкнений життєвий простір, що навпаки бачимо деяке пожвавлення інтересу індивідів до он-лайн переглядів фондів музеїв світу, он-лайн демонстрацій найкращих постановок світових театральних (оперних) колективів, дистанційно проведених концертних програм, музичних фестивалів та конкурсів тощо. Звичайно, виникає питання, яка ж з названих тенденцій стане провідною, визначальною для найближчого майбутнього. Втім, залишається сподіватися й, крім цього, посилювати в освітній системі тенденцію до збереження та передачі молодому поколінню світової культурної спадщини. Адже, культура здатна до безперервного стабільного розвитку лише за умови наявності не лише творців, але й носіїв культури в цілому [4, с. 46].

Цей аспект набуває й надзвичайно актуального значення в галузі мистецької, зокрема, музичної освіти. Вітчизняний культурний простір і, особливо його музична частина, вирізняється ґрунтовним зв'язком з фольклорною традицією. Можна погодитися, що «крім величезної культурно-історичної інформації, яку вони містять, фольклорні твори здатні впливати на почуття нашого сучасника емоційно» [1, с. 4]. І якщо національна академічна музика залишається тією галуззю елітарної культури, що нині цікавить значно меншу частину українського соціуму, то українська народна музика виступає затребуваною великою частиною українців – як частина масового музичного продукту, так й самостійно, в автентичному звучанні. Така тенденція видається не лише основою побудови національно зорієнтованої незалежної української держави, але й вочевидь стає основним вектором її сталого розвитку (як в контексті збереження могутньої традиції, так і в ракурсі пошуків національної ідентичності нашою молоддю).

Збереження унікального музичного фольклору та розв'язання через нього такої основної проблеми українського соціуму, як відродження та укорінення рідної мови, – ось що складає суть системи української мистецької освіти в найближчий період. А ще в якості орієнтирів можуть виступати: всебічний розвиток особистості, адекватна самооцінка дитини, формування та розвиток емоційного інтелекту маленької людини, прагнення до самовдосконалення, виховання національної свідомості та широкого світогляду в нових умовах соціокультурного життя світової спільноти. Все це покликане і на розв'язання можливих проблем окремого індивіда, і на орієнтування в сучасному соціумі світового і національного масштабів.

В контексті всієї названої вище проблематики в цілому зазначимо особливу роль індивіда

як реципієнта культури. Не зупиняючись тут на все ще відкритих питаннях визначень та ієрархії явищ сучасної культури, звернемо увагу на тому, що саме споживач має змогу обирати для себе відповідний культурний продукт. Кожен з нас, згідно з вихованням, смаками, що склалися, інтелектуального потенціалу та конкретної задачі має унікальну здатність, балансує між тим, що нав'язує «культура більшості» та пропонує «культура обраних», виокремлювати найкраще для себе. Зазвичай, нас не надто високо оцінює будь-який дослідник сучасних культурних процесів, називаючи «людиною маси», споживачем низького або середнього рівня тощо, втім, на нашу думку, ситуація неспішно, але відчутно змінюється. І саме ми, як реципієнти, здатні впливати на соціокультурний контекст будь-якого рівня, повільно стаючи активними, а не пасивними споживачами, а також носіями культури та навіть творцями. Саме в цьому в першу чергу і може допомогти мистецька освіта. Її активна розбудова лише набуває обертів у вітчизняному соціумі. Тенденція до руйнації всього, що застаріло, і разом з тим до руху в напрямку нового, актуального, свіжого поки не надто добре допомагають всім причетним до освітнього процесу. Проте, слід зазначити, що «<...> люди формують те, що, у свою чергу, формує всіх нас» [4, с. 52]. А це означає, що міра відповідальності перед майбутнім для кожного з нас – громадянина, творця, викладача, учня – є надзвичайно високою.

Висновки та пропозиції. Сучасне українське суспільство знаходиться на перехресті різних політичних, економічних та соціальних процесів. Виклики сьогодення фундаментально впливають

на нього, «перевіряють на міцність» також кожного українця не залежно від його соціального стану в спільноті. Концепція сталого розвитку, що набуває популярності по всьому світу, як ніколи, є актуальною й для вітчизняних соціокультурних процесів. На шляху національної розбудови особливе місце належить освітній системі, яка покликана налагодити виховання свідомих громадян, які не лише цікавляться проблемами екології, але й беруть активну участь в процесі збереження природних ресурсів, нашого довкілля. У цьому контексті велике місце належить і вихованню емоційних, творчо орієнтованих особистостей, які здатні до гармонізації власного і загального соціокультурного простору. За цей напрям відповідає передусім мистецька освіта, зокрема, музична. Завданнями мистецької освіти мають стати наступні: розвиток особистості, емоційного інтелекту, розвиток творчого начала, формування емоційного переживання всіх процесів в середині маленької людини та навколо неї. Це призведе не лише до появи низки високопрофесійних творців, виконавців, науковців, але покликане до створення належних умов для майбутніх активних громадян, які зможуть вплинути на загальні соціальні процеси, а не стануть осторонь них, залишаючись пасивними спостерігачами. Адже «естетичний смак стає стимулятором культурного самовдосконалення людини та зростання його статусу авторитету в суспільстві» [2, с. 133]. Проведений попередній побіжний аналіз освітньої ситуації в контексті соціальних процесів в Україні необхідно розглянути з точки зору практичного втілення, чому й буде присвячено увагу в подальших дослідженнях.

Список літератури:

1. Іваницький А.І. Українська народна музична творчість : навчальний посібник. Київ : Музична Україна, 1999. 222 с.
2. Киященко Н.И. Трансформация эстетического воспитания в эпоху глобализации и смены цивилизаций. *Век глобализации*. 2010. Выпуск 2(6). С. 127–138. URL: https://www.socionauki.ru/journal/files/vg/2010_2/transformacija_jesteticheskogo_vospitanija.pdf
3. Підліснюк В., Рудик І., Кириленко В., Вишньська І., Маслюківська О. Сталий розвиток суспільства: роль освіти. Путівник / за редакцією В. Підліснюк. Київ : Видавництво СПД «Ковальчук», 2005. 88 с. URL: <http://ekmair.ukma.kiev.ua/bitstream/123456789/142/1/Stalyi%20rozvytok%20suspylstva.pdf>
4. Свіндзинський А. Синергетична концепція культури. Луцьк, 2008. 695 с.

References:

1. Ivanitskyi A.I. (1999). *Ukrainska narodna musichna tvorchist: navchalnyi posibnik* [Ukrainian folk musical creativity: a textbook]. Kiev: Muzykalnaya Ukraina. (in Ukrainian)
2. Kiyashchenko N.I. (2010). *Transformatsiya esteticheskogo vospitaniya v epokhu globalizatsii i smeny tsivilizatsii* [Transformation of aesthetic education in the era of globalization and change of civilizations]. *Vek globalizatsii*, vol. 2(6), p. 127–138. Available at: https://www.socionauki.ru/journal/files/vg/2010_2/transformacija_jesteticheskogo_vospitanija.pdf (accessed: 31.12.2020).
3. Podlesnyuk V., Rudik I., Kirilenko V., Vishenskaya I., Maslyukovskaya O. (2005). *Stalyi rozvitok suspilstva: rol osvity. Putivnik* [Sustainable development of society: the role of Education. Guidebook / edited by V. Podlesnyuk]. Kiev: SPD Publishing House "Kovalchuk". Available at: <http://ekmair.ukma.kiev.ua/bitstream/123456789/142/1/Stalyi%20rozvytok%20suspilstva.pdf> (accessed: 31.12.2020).
4. Swindzynski A. (2008). *Sinergetichna kontseptsiya kultury* [Synergetic concept of culture]. Lutsk. (in Ukrainian)